

Diskursens makt

Av Bengt-Åke Wennberg

Det sägs att Donald Trumps uttalanden under presidentperioden, och efter att han förlorat presidentvalet, var "orsaken till" den vrede och det upplopp som ledde till stormningen av Capitolium. Sådana uttalanden speglar en tolkning av kopplingen mellan språk och handlande som jag menar är ofullständig.

Den mest använda tolkningen bygger på en teknisk och naturvetenskaplig "framing" av resonemangen. Denna framing kan inte svara på frågorna om hur den oönskade effekten uppstår och vad som kan göras för att undvika den. Se min artikel "om [framing](#)". För att kunna analysera skeendet krävs en framing som bygger på ett [helt annat kunskapsområde](#). Jag skall i denna blogg genom en analys av stormningen av Capitolium försöka belysa skillnaden.

Demokrati är inte enbart en struktur (konstitution) utan också en kommunikationsform.

Stormningen av Capitolium 6 januari 2021 visar otvetydigt att så som det talas i det offentliga rummet – diskursen – utan tvekan har samband med de mänskliga samspel som skapas. I detta fall själva stormningen. Men diskurs och agerande är *inte* en orsak-verkan-relation. Sambandet är mer komplicerat och bygger enligt min uppfattning på en annan logik.

En diskurs inom ramen för en social kontext (de som samtalar med varandra) illustrerar *vilket agerande som är godtaget* i det språkliga sammanhang individen existerar. Diskursen skapar en föreställning om vad andra – inom detta sammanhang – kommer att göra och vad man inom detta verkar vara vore bra om det skedde. Detta gäller både för små och stora sammanhang. Vi kan därför ogilla mobben men de som ingår i den och hejar på den avläser bara de samtal som förts mellan de som skapar diskursen. Diskursens rötter ligger djupare än de ord som sägs. Grunden för diskursen kan inte undanröjas genom att deltagarna hindras att använda Twitter.

Vi borde ha kunnat avläsa möjligheten av en stormning av Capitolium med hjälp av de resonemang som Trump och dominerande aktörer kring honom fört under de fyra år som gått. Att diskursen omfattar så många är särskilt allvarligt. Debattörerna har ju fått stöd av nästan halva USA. Resonemanget som ligger under den synliga diskursen är som jag ser det en föreställning om att *etablissemang* – inklusive den fria pressen – svikit det amerikanska folket.

Stämningarna som lett till Trumps popularitet, och det hat som visades vid stormningen av Capitolium, är därför lätta att förstå. Trump – som den populist han är – har förenat sig med föreställningen om etablissemangets svek och gått till kamp mot etablissemangets. Han vill framstå som räddaren i nöden. Därför blir han en symbol för det upplopp som sedan länge legat i luften. Men det är då inte bara Trump det är fel på. Problemet ligger djupare.

Demokratis utgångspunkt – till skillnad från stater som styrs av enväldshärskare eller en maktelit – har alltid varit att det skall vara möjligt att byta ut ett etablissemang som håller på att förlora folkets förtroende. De styrande måste då genom folkets inflytande tvingas att nyktra till, delvis ge upp sina positioner och dela med sig av makten.

Behovet av att ibland kunna åstadkomma ett sådant byte av makten har medfört att det – precis som när USA frigjorde sig från den engelska överhögheten – skapats strukturer som är fristående från den överhet inom vilken en maktelit kan dominera. Det vill säga skapandet av demokratiska institutioner och demokratiska procedurer. Detta var i linje med den tidens föreställningar om att *strukturen formade de sociala skeendena*.

Idag vet vi genom erfarenhet och forskning bättre. Missförståndet när det gäller tron på konstitutionen ligger i att man enligt [Durkheims sociologiska ansats](#) trott att människors samspel styrs av överliggande maktstrukturer. Goda strukturer skulle genom bra ledarskap – vad detta nu är – ge bättre utfall för folket än "dåliga" strukturer och dåligt ledarskap. Genom att rösta

bort det dåliga ledarskapet men behålla strukturen skulle man sedan kunna befrämja det goda. Så verkar INTE vara fallet.

Personer och inflytelserika grupper kan se till att på viktiga demokratiska nyckelposter tillsätta personer lojala mot värden som de själva håller högt men som kan stå i stark motsats till "folkets" bästa. Dessa personer kommer då att kunna missbruka de demokratiska institutionerna.

Det som en gång formade USA:s konstitution var bland annat tankar som härstammade från den franska revolutionen där man gjorde rent hus med kungadömet. Men konstitutionen som sådan är bara en teknisk konstruktion för att kunna göra just detta. Konstitutionen är en maktstruktur som fungerar så länge som de som använder sig av den har folkets förtroende. Om styresmännen förlorar folkets förtroende – eller blir maktberusade – blir demokratin korrumpad så som skedde i Hitlertyskland och som har skett i många andra diktaturer i vår tid.

Om ett förtroende för makthavarnas goda vilja och redlighet hade funnits och demokratin i USA hade fungerat enligt konstitutionen så borde årets maktskifte, precis som alltid varit fallet tidigare, ha kunnat ske lugnt och städat. Nu hände inte det. Vad var det då som gick snett i världens största demokrati?

[Umair Haque](#) har sedan länge i ett stort antal artiklar visat på hur makthavarna i USA genom sin tillämpning av de demokratiska principerna inte lyckats att skapa det välstånd folket förväntat sig. Den demokrati – och konstitution – som enligt företrädarna skulle ha skapat välfärd för många har enligt Haque istället givit rikedom och makt till några få. Därför har trycket underifrån ökat.

Alla tidigare presidenter har lovat förändring. När åren går, och förändringen inte inträffar, är det fullt logiskt att många som litat på konstitutionen – och etablissemangets tillämpning av den – känner sig svikna och lurade. Trump har lyckats sätta ord på den misstro till de ledande skikten som då uppkommit. När nu Trump med knapp marginal förlorade valet frodas diverse konspirationsteorier om hur etablissemanget **saboterat** den viktiga förändring som så många andra genom Trump sett som nödvändig för att göra USA stort igen.

Missnöjet är väl dokumenterat. Genom missnöjet har det också blivit uppenbart att demokratin och konstitutionen har brukats för ändamål som många är missnöjda med. Men vad man är missnöjd med är olika. Ingen vet därför riktigt vad det skulle vara för förändring som skulle kunna ena USA. Demokratibegreppet har dessutom med tiden allt mer blivit odefinierat, mångtydigt och obestämt. Frågan under senare år har varit om denna förvirring och vad många ser som ett missbruk av makten som hotar individens "frihet" skall hanteras med "word" eller "sword".

Den allt hårdare tonen i debatterna de senaste tjugo åren pekar på att en lösning genom användning av språket för många blivit allt mer orealistisk. Det har istället blivit en allt bittrare

kamp, personliga påhopp, förtal etc. mellan olika personer och företrädare för olika ideologier om makt och inflytande. Många – liksom Trump – tycker det är dags för "sword".

Detta påpekar Haque.

The point of today (6 January 2021) was very, very simple, as simple as it is chilling, if you really understand it. It was Trump saying to his fanatics and fools the following message, in not-so-subtle, barely hidden code: "Politics has failed. There's only one way left to us, and that's violence. So go ahead and do what you have to. Nudge-nudge, wink-wink. I'll pretend to care, after you've done it, and you pretend like you don't hear me, OK? And together, through this charade, we'll terrorise into submission the society we couldn't win over democratically."

Today (6 January 2021) was the day President Trump finally became Ayatollah Trump, leading his very own American Taliban, American ISIS, towards the Promised Land. All they had to do, he told them, in not so many words, was become the sword, since the pen and the word had failed.

(Umair Haque).

Ser man sig omkring i världen så inser man att USA:s demokrati inte kan stå som norm för begreppet demokrati. Det som kallas demokrati kan ha många olika karaktärer. Demokratins syfte var en gång att frigöra medborgare från att bli styrda av envåldshärskare eller eliter som inte kunde fånga upp *hela folkets* behov.

I dag kallas också renodlade diktaturer för demokratier. De använder demokratiska strukturer och procedurer. De påpekar att "folket" har det bättre nu än förr. Trots att den demokratiska diskursen ursprungligen bygger på att medborgare genom samtal och överläggningar fredligt skulle kunna byta ut och avvärpa grupper och personer som positionerat och identifierat sig som en "överhet" som man inte vill ha, så har makthavarna i dagens diktaturer istället sett till att missnöjet tystas ner, att de garanterat sitter kvar på livstid och makten "ärvs" av deras närmaste förtrogna och släktingar.

Stormningen av Capitolium visar att den tolkning av demokrati som man i USA, och kanske också i övriga västvärlden, vant sig vid inte längre duger. Det är uppenbart att en välgjord konstitution – och därmed också de demokratiska institutionerna i Europa – inte av sig själva skyddar medborgare mot en maktelit (eller till och med mot en ensam frustrerad person, som bestämmer sig för att manipulera, styra och bestämma över dem). Nu måste detta missförstånd när det gäller demokratins grundläggande natur tas på allvar. Demokratien – om man med detta menar en sund maktväxling – kan inte enbart bevaras genom en övergripande struktur – exempelvis en konstitution.

Alla tecken har sedan länge tytt på att Trump är en person som aldrig låter sig övertygas om att vara besegrad, som inte lyssnar på argument, som ljuger och förvanskar sanningen och som är villig att gå över lik för att få tillåtelse att göra det han anser vara "rätt". De diskurser

han deltar i, och initierar, visar dessutom att han är totalt okänslig för konstitutionens faktiska demokratiska innebörd. Han är beredd att ljuga för och missleda folket för att behålla makten. Trots detta uppenbara antidemokratiska beteende har han i skydd av konstitutionen kunnat bli och verka som USA:s president.

Om medborgarna förstått och kunnat tolka faran med den diskurs som stöds av Trump skulle Trump tidigt – redan i valdebatterna – kunnat avslöjats som den maktfullkomlige demagog han är. Varför skedde inte detta? Mitt svar är att "folket" inte lyssnade på diskursens karaktär. Jag påstår istället att diskursen – inte bara den som Trump lyfte fram – utan också den som massmedia och andra makthavare utan betänkligheter deltog i – har lett fram till det som nu hände. Genom att ingen kunde tolka den destruktiva karaktär som framingen hade, utan snarare gemensamt använde och understödde den, kunde man inte återställa förtroendet. Därför kunde det våldsamma skeendet heller inte motverkas. Hur ser då denna framing ut i praktiken?

När jag [studerar språkbruket](#) i den amerikanska debatten så finner jag att det har en karaktär som den ryske språkteoretikern Mikhail Bakhtin givit namnet *monologisk*. I en sådan diskurs ställs olika propositioner om det önskade samspelets karaktär mot varandra i syfte att övertyga varandra om riktigheten av den ena jämfört med den andra.

Bakhtin har påpekat att denna användning av språket är oförenlig med utgångspunkten att mänsklighetens existens bygger på en kommunikation i vilken förståelsen av den gemensamma situationen *formas av såväl avsändare som mottagare*. Den monologiska kommunikationsformen är således livsfientlig för oss som mänsklighet. Förståelsen för mänskliga samspel kan INTE hållbart formuleras av en enda person för att förmedlas till alla andra. Förståelsen av skeendet i samhället kan INTE – på grund av att varje person är unik – vara likadan hos alla på samma sätt som vi kan enas om naturen av fenomen som inte kan vara på annat sätt.

Språket formas av alla de som tidigare använt samma språk. Språkbruket växer därefter fram genom en dialog mellan ett *jag* och *de andra*. Det växer fram ur vad var och en vet om sociala och kulturella fenomen som i sin tur bygger på individernas historiska och nutida erfarenheter. Språk och språkbruk skapas av de som samtalar och bestäms av den situation som existerar när dessa samtalar. Språk och språkbruk kan därför inte vara statiskt. Samma samspelsfenomen kan inte heller beskrivas på samma sätt över tid och kan inte ges samma beskrivning för alla människor. Beskrivningarna behöver ändras och anpassas till de personer som deltar och de behöver förändras när förhållandena och kunskaperna om världen ändras.

I en *monologisk* diskurs utgår deltagarna från att det finns *en enda "sann" diskurs*. En monologisk diskurs handlar därför om vilka påståenden och resonemang som är "sanna" för alla. En monologisk diskurs ser därför ett värde i att de åsikter som presenteras leder fram till och förstärker den "rätta" diskursen (som oftast man själv förfäktar). En monologisk diskurs ställer lösningar och svar mot varandra i ett försök att med alla medel övertyga varandra om rik-

tigheten i den ena jämfört med en annan. En monologisk diskurs försöker således bestämma hur vi alla borde vara, tycka och resonera om oss själva och världen omkring oss.

I en dialogisk diskurs är det istället naturligt med flera olika röster som samtidigt formar samtalet. Den dialogiska diskursen handlar inte om att komma fram till den normativt "rätta" beskrivningen eller ens en enda bestämd definition av det samspel som uppstår. En dialogisk diskurs, i vilken olika uppfattningar om varandra och skeendet får ta plats, bidrar istället till att göra det möjligt för var och en som deltar i samspelet att förstå de förgivettaganden och föreställningar *hos de andra deltagarna* som gör att de handlar som de gör och varför samspelet och agerandet då blir som det blir.

De pågående samtalen inom diskursens ram behöver sedan anpassas och bearbetas så att var och en, trots att var och en förstår skeendet på sitt sätt, *kan finna en förenlighet och överensstämmelse* mellan sin egen och andras föreställningar. Först med en sådan förenlighet kan man SAM-arbeta. För att komma fram dit måste *ett arbete* utföras av de som samtalar. En KOM-munikation där allas uppfattningar presenteras är således i sig inte tillräcklig.

Får man av fördjupade samtal stöd för att realistiskt förstå karaktären av det aktuella samspelet blir individen fri att ta ställning till det som händer, vad hon bäst kan göra och vem hon vill vara. Önskan om att uppnå denna andliga frihet har varit den strävan som enligt Martin Hägglund präglat många tänkare om det demokratiska problemet genom åren.

En demokrati kan således inte enligt min mening definieras av en normativ "konstitution" som talar om hur demokratin skall fungera. En demokrati formas av en *dialogisk kommunikation* och till denna kommunikation knutna samtal i vilka olika uppfattningar och tolkningar av tillvaron löpande formuleras och omformuleras.

Därför blir en monologisk diskurs som gör anspråk på att vara allenaordande och normerande – vem som än tar sig denna makt – farlig för alla oss som värnar om demokratin och mänsklighetens fortbestånd. Diskursen och till den kopplade samtal skall istället ge oss alla möjligheten att ta välgrundad ställning till det som händer och ge oss möjligheter att kunna ta ställning till vad vi då – i den situation som är – behöver välja att göra för att skapa det önskade och undvika det oönskade samspelet.

Referenser

Haque U (2021): This is What Trump Always Wanted— And There's Worse to Come. Medium. January 7. 2021.

<https://eand.co/this-what-trump-always-wanted-and-theres-worse-to-come-fd402567afdd>

Hägglund M (2020): Vårt enda liv. Sekulär tro och andlig frihet. Livonia: Volante.

Wennberg B-Å (2021): Humanvetenskaplig handlingsteori som grund för en dialog som leder till trygghet och förtroende. Hemsidan menvar. Grundläggande resonemang. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvar.se/Filerpdf/Grund/Handlingsteoribw.pdf>

Wennberg B-Å (2020): Om dialoger. Hemsidan "menvar". Grundläggande resonemang: Degerfors: Samarbetsdynamik AB

<https://menvar.se/Filerpdf/Grund/Dialogny.pdf>

Wennberg B-Å (2020): Den nya, nödvändiga och oförlösta kunskapen om människans sociala system. Hemsidan menvar. Grundläggande resonemang. Degerfors. Samarbetsdynamik AB.

<https://menvar.se/Filerpdf/Grund/Blogg2004085.pdf>

Wennberg B-Å (2017): Meningens framväxt och upplösning. Hemsidan menvar. Bloggar 2017. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvar.se/Filerpdf/2017-bloggar/Blogg1708271.pdf>

Wennberg B-Å (2016): Framing. Hemsidan menvar. Grundläggande resonemang. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

<https://menvar.se/Filerpdf/Grund/framing.pdf>